

GENİŞLETİCİ MALİ DARALMA HİPOTEZİNİN TEMELLERİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

M. Fatih İLGÜN*

ÖZ

Maliye politikasının dizaynında önemli bir sorun kamu ve özel tüketim arasındaki ilişkidir. Genişletici mali daralma hipotezi, mali daralmanın gelecekteki harcanabilir gelir ve maliye politikası konusundaki beklentiler üzerindeki etkisi nedeniyle genişletici sonuçlar doğurabileceğini öne sürmektedir. Bu çalışmada söz konusu hipotez Türkiye için 1987-2009 dönemine ait üçer aylık veriler kullanılarak ARDL yöntemiyle test edilmiştir. Ampirik bulgular kamu tüketim harcamalarının hem kısa hem uzun dönemde özel tüketim üzerinde beklenen Keynesyen etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Genişletici Mali Daralma, ARDL Sınır Testi.

THE BASES OF EXPANSIONARY FISCAL CONTRACTION HYPOTHESIS AND AN APPLICATION ON TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

An important issue in the design of fiscal policy is the relationship between government and private consumption. Expansionary Fiscal Contraction hypothesis suggests that fiscal contractions can be expansionary because of their effects on expectations of future disposable income and future fiscal policy. In this paper, hypothesis in question is tested for Turkey using quarterly data from 1987 to 2009 with ARDL approach. Empirical findings indicate that government consumption expenditures have the expected Keynesian effects on private consumption in both short and long term.

Key Words: Expansionary Fiscal Contraction, ARDL Bounds Test.

---

* Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü.
Makalenin kabul tarihi: Ekim 2010

GİRİŞ

Kamu bütçe dengesi ve bütçe bileşenleri ekonomiyi birçok kanaldan etkilemektedir. Ekonomi üzerindeki doğrudan etkilerin yanı sıra politikaların kredibilitesinden kaynaklanan ve ekonomik birimlerin beklentilerini değiştiren dolaylı etkiler de mevcuttur. Bu konu özellikle artan bütçe açıklarının yol açtığı mali sürdürülebilirlik problemleri ve ekonomik sonuçları nedeniyle literatürde önemli bir yere sahiptir.

Keynesyen yaklaşımda mali disiplini sağlamaya yönelik daraltıcı politikalar kısa dönemde toplam talep üzerinde negatif etkiye sahiptir. Toplam talepte ortaya çıkan bu düşüşün direkt kaynağı kamu tüketim ve yatırım harcamalarındaki azalma, dolaylı kaynağı ise transfer ödemelerindeki azalış veya yükselen vergi olanları sonrası hanehalkının harcanabilir gelirindeki azalmadır. Hellwig ve Neumann (1987, 137) bu Keynesyen etkilerin, beklentileri dikkate almaması nedeniyle yanılıcı olduğunu öne sürmüştür. Dolayısıyla özel tüketim ve mali genişleme arasındaki pozitif ilişkinin bazı durumlar için yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Cari dönemde vergi ve kamu harcamalarındaki değişimlerin gelecekteki değişimler için işaret niteliği taşıdığı fikriyle birlikte 1990'lı yıllardan itibaren literatürde genişletici mali daralma (Expansionary Fiscal Contractions, EFC) hipotezine olan ilgi artmıştır.

Bu çalışmada genişletici mali daralma hipotezi Türkiye ekonomisi için 1987-2009 dönemine ait üçer aylık veriler kullanılarak test edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak genişletici mali daralma hipotezinin teorik altyapısı açıklanmış, ardından bütçe bileşenlerinin özel tüketim üzerindeki etkisini belirleyen faktörler ve etki kanalları üzerinde durulmuştur. Sonraki bölümde ise Türkiye ekonomisinde kamu nihai tüketim harcamalarının özel tüketim üzerindeki etkileri ARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç kısmında elde edilen bulgular çerçevesinde genel değerlendirmelere yer verilmiştir.

I. TEORİK ÇERÇEVE

Bütçe dengesi ve bütçenin kompozisyonu ekonomik birimlerin davranışlarını ve makroekonomik değişkenleri etkileyen önemli bir faktördür. Bu etkinin varlığı konusunda fikir birliği olmakla birlikte etkinin yönü ve büyüklüğü konusunda tartışmalar devam etmektedir. Zira maliye politikasının etkinliği de birçok faktörün etkisi altındadır. Bu farklılaşmanın kaynakları ve bütçe disiplininin tüketiciler ve yatırımcılar üzerindeki etkileri konusundaki tartışmalar 1930'lu yıllara kadar uzanmaktadır¹.

Neoklasik yaklaşımda büyümenin temel belirleyicisinin ekonominin arz tarafı olduğu kabul edilirse bütçe kesintisinin bir etkisi olmayacaktır (Afonso

¹ Örneğin Pigou mali daralmanın kamuoyu tarafından ülke ekonomisini içerisinde bulunduğu kötü durumdan çıkaracağına inanılıyorsa genişletici etkileri olacağını öne sürmüştür. 1929 Bunalımı sonrası J.M. Keynes ve A.C.Pigou'nun güven probleminin yol açtığı sorunlarla ilgili görüşleri konusunda ayrıntılı bilgi için Considine ve Duffy (2007)'ye bakılabilir.

2006: 9). Keynesyen yaklaşımda genişletici maliye politikası ekonomik canlanmanın sağlanmasında önemli bir araçtır. Çarpan mekanizmasında kamu harcamalarının etkisi, aynı orandaki vergi artışından daha fazladır. Linneman ve Schabert, (2004)'e göre Yeni Keynesyen yaklaşımda da kamu ve özel tüketim arasındaki ikame esnekliğinin düşük olduğu durumda kamu harcamalarındaki değişim standart Keynesyen etkiler ortaya çıkarır.

Sonsuz yaşam süresine sahip ekonomik birimlerin kullanıldığı modellerde Ricardocu Denklik Hipotezi çerçevesinde maliye politikasının ulusal tasarruf üzerinde etkisinin olmadığı kabul edilmektedir. Zira Ricardocu denklik varsayımı altında yapılan bir vergi kesintisi, gelecekte ödenecek vergilerin bugünkü değeri hakkındaki beklentileri tam olarak kesinti miktarı kadar yükselteceğinden, hanehalkının yaşam boyu geliri ve tüketim düzeyi değişmeyecektir. Ancak kamu alımları içsel kabul edilirse vergi kesintisi sonrası gelecek dönemde beklenen artış kesinti miktarından düşük olacağından tüketim artar (Romer, 2001: 546). Sınırlı zaman ufkunun kabul edildiği modellerde ise, bir vergi artışı mevcut neslin yaşam boyu gelirini azalttığından dolayı özel kesim tasarruf ve tüketimini azaltıcı etkilere neden olur (Hogan, 2004: 649). Oysaki vergi ve kamu harcamalarının özel tüketim üzerindeki etkisi büyük ölçüde hanehalkının beklentilerine ve ekonomik kararlarında dikkate aldıkları zaman ufkuna bağlıdır.

Üçüncü tür modeller ise, mali düzenlemelerin ekonomik birimlerin gelecekteki politikalarla ilgili beklentilerini değiştirerek doğrusal olmayan sonuçlar doğurabileceğini ima etmekte ve bu şekilde genişletici mali daralma hipotezi için temel oluşturmaktadır. Bu bakış açısına sahip Alman ekolü, mali tedbirlerin özel sektör tarafından kamu tüketiminde ve dolayısıyla vergi oranlarında geçici olmayan bir azalma olarak yorumlanabileceğini ifade etmektedir. Bu durumda hanehalkının vergi sonrası gelir beklentisi yükselecek, dolayısıyla cari ve planlanan tüketim harcamaları artacaktır.

Neoklasik yaklaşım çerçevesinde kamu harcamalarının tamamen verimsiz olup ve sonsuz yaşam ufkuna sahip ekonomik birimlerin olduğu durumda kamu tüketim harcamalarında yapılacak kesinti özel tüketimi ve refahı artırabilir. Şöyle ki daraltıcı (genişletici) bir politika gelecekte ters yönde bir politika değişimi konusundaki beklentileri yeterince güçlendirdiği durumda genişletici (daraltıcı) etkiler doğurabilmektedir (Bertala ve Drazen, 1993: 102). Örneğin genişletici politikalar sonrasında artan borç stokuna rağmen politik kısıtların etkisiyle istikrar programları ertelenebilir. Ancak ekonomik birimler bir şekilde istikrara yönelik düzenlemelerin gündeme geleceğini bilmektedir.

Genişletici mali daralma olarak ifade edilen bu doğrusal olmayan etkilere en önemli kanıt olarak Danimarka ve İrlanda'daki istikrar politikaları sonrası yaşanan tüketim artışları gösterilmektedir. Giavazzi ve Pagano (1990) 1980'li yıllarda İrlanda ve Danimarka'da uygulanan istikrar politikalarının benzerlikleri

üzerinde durmuşlardır. 1970 sonrası yüksek bütçe açığı ve enflasyon problemi yaşayan bu iki ülke sıkı para politikası ve kur ayarlamalarının eşlik ettiği mali disiplin tedbirleri uygulayarak ekonomide istikrarı sağlamışlardır. Analizlerde Danimarka'da 1984-86 döneminde özel tüketim ile kamu harcamalarındaki kesinti arasında bağlantı olduğuna dair kanıtlar elde edilmiştir. İrlanda da ise özellikle bu mekanizmanın işleyişinde likidite kısıtının önemi ön plana çıkmaktadır. Considine ve Duffy (2007)'e göre benzer bir durum 1929-1932 yılları arasında İngiltere'de yaşanmıştır. İrlanda ve İngiltere deneyimlerinde mali disiplinin güven etkisi düşük faiz oranı ve devalüasyon ile desteklenmiştir.

A. BÜTÇE BİLEŞENLERİNİN ÖZEL TÜKETİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN BELİRLEYİCİLERİ

Kamu harcama ve gelirlerinin özel tüketim üzerindeki doğrusal olmayan etkileri, teorik ve uygulamalı literatürde özellikle istikrar politikalarının genişletici sonuçlar doğurup doğuramayacağı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Genişletici mali daralma hipotezine uygun olarak sıkı maliye politikasının tüketim üzerinde genişletici etkilere neden olmasına yol açan temel belirleyicilerden söz edilebilir. Bu belirleyicilerin başında beklentiler gelmektedir. Feldstein (1982) vergi ve kamu harcamalarında cari dönemde yapılan değişikliğin, ekonomik birimlerin gelecekteki vergi yükü konusundaki beklentilerini değiştirme gücü üzerinde durmuş, kamu harcamalarındaki kalıcı azalmanın gelecekte vergi kesintisi olarak algılanması durumunda genişletici nitelik sergileyebileceğini savunmuştur.

Bu kapsamda anahtar noktalardan birisi mali konsolidasyon programının kamuoyu nezdinde güvenilirliğinin olması ve sistematik olarak reformların devamlılığının sağlanmasıdır (Bergman ve Hutchison, 2010: 73). Zira kamu harcamalarının artması dolaylı olarak maliye politikasının sürdürülebilirlik problemini gündeme getirmekte ve bu durum Keynesyen yaklaşımdaki pozitif maliye politikası çarpanını farklılaştırmaktadır. Bütçe kapsamında politik açıdan tepki çekecek nitelikteki kalemlerde değişiklik yapmak konusunda kararlı bir hükümet ile bu konuda çekingen davranan bir hükümetin oluşturacağı güven etkisi de birbirinden farklı olacaktır.

Genişletici etkiler özellikle yüksek kamu borç stoku durumunda gündeme gelmektedir. Blanchard (1990)'a göre yapılan bir vergi artışı bir taraftan gelecek nesiller üzerindeki vergi yükünü mevcut nesile kaydırarak cari tüketimi azaltırken, diğer yandan uzun vadede gelirin azalmasına neden olacak gelecekteki vergi artışlarını engelleyerek pozitif servet etkisine yol açacaktır. Mali istikrar programlarının kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılmasına yönelik tedbirler olarak algılanması durumunda ortaya çıkan bu servet etkisi risk primini ve dolayısıyla reel faiz oranlarını düşürerek özel yatırımları teşvik edecektir. Zira daraltıcı politikalar mali istikrarsızlığın giderilmesi yoluyla ekonomik birimlerin kararları üzerinde bozucu etkileri olan vergi artışlarının önlenmesi anlamına gelir. Borç stokunun milli gelir içerisindeki payının yüksek olduğu durumlarda

bu ikinci etki daha ağır basacaktır. Benzer şekilde Sutherland (1997) düşük kamu borç düzeyinde maliye politikasının tüketim üzerinde geleneksel Keynesyen etkiler sergileyeceğini, ancak borç düzeyi yüksek değerlere ulaştığında mevcut tüketicilerin gelecekte daha yüksek vergi ödeyeceklerini tahmin etmeleri nedeniyle mali açıkların daraltıcı nitelikte olacağını göstermiştir.

Alesina ve Perotti (1997) ise bütçe açığını azaltmaya yönelik politikaların niteliğine dikkat çekmişlerdir. Bütçe açığındaki düşüşün kaynağı transfer harcamalarında veya kamu istihdamında azalma ise bunun etkisinin genişletici olacağı, vergi artışı durumunda ise böyle bir genişletici etkinin olmayacağı savunulmaktadır. Diğer yandan politikanın kapsadığı kamu harcamaları ve vergilerin bileşimi de önemli bir faktördür. Örneğin kamu yatırım ile transfer harcamalarındaki kesintinin gelecekteki maliye politikası hakkındaki beklentiler üzerindeki etkisi farklıdır.

Bunların dışında genişletici mali daralmanın belirleyicileri olarak literatürde; yapılan mali düzenlemenin hacmi ve sürekliliği (Barry ve Devereux, 1995), döviz kurlarındaki değişim (Hjelm, 2002), politik parçalanmanın (Perotti, 1999) önemine işaret edilmektedir.

B. ETKİ KANALLARI

Literatürde daraltıcı maliye politikasının genişletici sonuçlar ortaya çıkarmasını sağlayan farklı kanallar ileri sürülmektedir. Bunlardan başlıcaları risk primi, beklenen enflasyon, faiz oranları ve emek arzıdır.

Kamu harcamalarındaki kesintinin toplam talep üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak iki etkisi olacaktır. Doğrudan etki her koşulda negatif olmakla birlikte şiddeti politikanın beklenip beklenmediğine göre değişecektir. Dolaylı etki ise kamunun milli gelir içerisindeki hacmini azaltmayı amaçlayan orta vadeli güvenilir istikrar programının yatırımlar ve toplam talep üzerinde meydana getirdiği genişletici etkidir (Hellwig ve Neumann, 1987: 137-138). Şöyle ki yapılan bir mali konsolidasyon özellikle kamu borç stokunun yüksek olduğu ülkelerde güvenilirlik etkisiyle birlikte enflasyon risk priminin ve temerrüt riskinin düşmesine yardımcı olur. Risk priminin düşmesi ise özel talep miktarını artırır.

Buna ek olarak yüksek kamu borç düzeyinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkisi bilindiğinden, sıkı maliye politikası uygulamaları bütçe dengesinden kaynaklanacak kriz ihtimalini azaltarak gelecekteki beklenen geliri yükseltir. Gelecekteki yüksek gelir beklentisi ise cari dönem tüketim ve yatırımı artıracaktır (Perotti 1999: 1434).

Beklenen enflasyon da politikaların etkilerini değiştirebilmektedir. Blanchard (1985) modelinde sınırlı yaşam süresine sahip hanehalkı durumunda kamu borçlanmasını yavaşlatmayı amaçlayan geçici vergi artışı, vergi yükünün büyük kısmının bugünkü nesil tarafından ödenmesi nedeniyle tüketim üzerinde

daraltıcı etki yapmaktadır. Ancak sıkı maliye politikası beklenen enflasyon oranını azaltacağından, borçların piyasa değerindeki artışa rağmen sermaye kazancının ancak belli kısmının yüksek vergi olarak mevcut nesil tarafından ödeniyor olması nedeniyle tüketimi artırıcı sonuçlar da doğurabilmektedir. (Giavazzi ve Pagano 1990: 94).

Bilindiği gibi cari dönemde kamu alımlarındaki azalma aynı dönem faiz oranları üzerinde azaltıcı bir etki yapar. Benzer şekilde gelecek dönem kamu alımlarında beklenen azalma ve/veya gelecekteki vergi artışı beklentisi de gelecek dönem faiz oranı beklentisini düşürür. Düşük faiz oranları ise özel kesimin sahip olduğu servetin piyasa değerini yükseltir. Her iki durumda da cari dönem tüketim artacaktır. Bunun yanında Rebelo ve Vegh (1995)'in de ayrıntılı olarak incelediği gibi bir maliye politikası şoku, faiz oranları üzerinde geçici bir etkiye neden olursa, bu durumda tüketiciler tüketim malı fiyatlarında oluşan geçici azalmadan faydalanmak isteyeceklerdir. Dolayısıyla maliye politikası şoku kısa süreli tüketim patlamalarının açıklanmasında kullanılan faktörlerden birisi haline gelebilir².

Emek arzı ve emek piyasasının yapısıyla ilgili olarak, işsizlik sigortası ve minimum gelir desteği gibi sosyal transferlerde indirim ile emek geliri üzerindeki vergilerin artırılması şeklinde uygulanabilecek iki etki kanalından bahsedilebilir. Kamu harcamalarındaki bir azalma, vergi kesintisini de beraberinde getirdiği durumda, emek arzını azaltıcı servet etkisi ile emek arzını artırıcı ikame etkisi şeklinde zıt yönlü iki etkiye neden olur. Kamu harcamalarındaki azalmanın geçici olduğu durumda ikame etkisi baskın iken harcamalardaki kesintinin kalıcı olduğu durumda servet etkisi nispi olarak büyük olacaktır. Emek geliri üzerindeki vergilerin ise emek piyasasının yapısına bağlı olarak etki derecesi değişmekle birlikte bireysel emek arzı üzerindeki etkisi kısıtlıdır (Alesina ve Perotti, 2007: 215-217). Barry ve Devereux (1995) ise genişletici mali daralmaya yol açan bir kanal olarak daraltıcı politikaların kayıt dışını önleyici etkisine dikkat çekmişlerdir.

Daraltıcı maliye politikasının nasıl genişletici etkilere yol açabileceği konusunda farklı kanallardan da söz edilebilir. Blanchard (1990) ile Bertola ve Drozen (1993) genişletici etkinin kaynağının beklenmeyen vergi artışının borç yönetimi üzerindeki istikrar etkisi olduğunu savunmuşlardır. Alesina ve Perotti (1997) ise borç düzeyinde istikrar açısından harcama azaltıcı düzenlemelerin vergi artırıcı düzenlemelere göre daha başarılı olacağını, ancak bu başarının kaynağının bütçe açıklarındaki azalma değil daha yüksek büyüme oranları olduğunu vurgulamışlardır.

² Kiguel ve Liviatan (1992) ise daha önce Latin Amerika ülkeleri üzerine yaptığı çalışmada Rebelo ve Vegh (1995)'in açıklamalarına örnek olarak gösterdiği bu ülkelerdeki uzun süreli tüketim patlamalarının kaynağının döviz kuruna dayalı istikrar politikaları olduğunu savunmuştur. Maliye politikalarının döviz kuruna dayalı istikrar dönemlerinde parasal tabanlı istikrara kıyasla daha gevşek olmasından dolayı, bu ülkelerde yaşanan deneyimlerin genişletici mali daralma hipotezi çerçevesinde değerlendirilmesi uygun değildir.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken, mali istikrar programlarının hanehalkının tüketim ve tasarruf kararları üzerindeki etkisinin, her durumda hasılayı genişletici sonuçlar doğuracağı anlamına gelmemesidir (Hogan, 2004: 650). Zira hasılanın hangi yönde değişeceği, özel tüketim üzerindeki pozitif etki ile mali daralmanın negatif etkisinden hangisinin baskın olduğuna göre değişecektir. Genişletici mali daralma hipotezine getirilen en önemli eleştiri ise, maliye politikasının gelecek dönem politikalar hakkındaki beklentiler üzerindeki etkisini temsil eden gözlemlenebilir bir değişkenin olmamasıdır (Alesina ve Perotti, 1997: 215).

II. AMPİRİK LİTERATÜR

Genişletici mali daralma hipotezinin sınanmasına yönelik yapılan ve literatürde ön plana çıkan ampirik çalışmalar ile bu çalışmalarda elde edilen temel bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Genişletici mali daralma hipotezini destekleyici sonuçlara ulaşan Giavazzi ve Pagano (1990) çalışmalarında, Danimarka ve İrlanda'da bütçe disiplinine yönelik politikaların özel tüketimdeki artışla ilişkisini incelemişler, bu ülkelere ek olarak 10 OECD ülkesine ait 1973-1989 dönemi verilerini de kullanarak yaptıkları regresyon analizi sonucunda, mali disiplini sağlamaya yönelik kamu harcamalarını azaltıcı nitelikteki daraltıcı politikaların özel tüketimi artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Alesina ve Perotti (1997) 20 OECD ülkesi için (1964-1994) hedefine ulaşan büyük çaplı mali daralma politikalarının etkilerini korelasyon analizi yardımıyla incelemişler, elde ettikleri bulgular ışığında yapılan düzenlemelerin kompozisyonunun önemine işaret etmişlerdir.

Perotti (1999) 1965-1994 yılları arasında 19 OECD ülkesine ait verilerden hareketle yaptığı VAR analizi sonucunda borç stokunun yüksek olduğu mali istikrarsızlık dönemlerinde kamu harcama ve gelirler kalemlerinin özel tüketim üzerindeki etkisinin normal dönemlere göre farklı olduğunu ve borç stokunun milli gelir içerisindeki payının yüksek olduğu dönemlerde sıkı maliye politikalarının genişletici etkilerinin olduğunu göstermiştir.

Giavazzi, Japelli ve Pagano (2000) OECD ülkeleri (1973-1996) ve gelişmekte olan ülke (1960-1995) verilerinden hareketle maliye politikasının ulusal tasarruf düzeyi üzerindeki etkisini araştırdıkları ve panel veri analizi kullandıkları çalışmalarında bu etkinin politikanın yönüne, süresine, içeriğine ve kamu borç düzeyine bağlı olduğunu, vergi artışı şeklindeki daraltıcı politikaların genişletici etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Hogan (2004) OECD ülkelerinde kriz dönemlerinde kamu harcamaları ile özel tüketim arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile araştırmıştır. Sonuçlar mali daralmanın tüketim üzerinde genişletici etkilerinin olduğunu, ancak bu etkinin daraltıcı politikanın etkisini telafi edecek kadar büyük olmadığını göstermiştir.

Bunun yanında diğer çalışmalardan farklı olarak genişletici etkinin büyüklüğünün gerçekleştirilen mali düzenlemelerin hacmiyle değil borç stoku ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Afonso (2006) tarafından AB-15 ülkeleri için 1970-2005 dönemi verilerinden hareketle yapılan panel veri analizleri sonucunda özel tüketimin kamu nihai tüketim harcamalarına göre uzun dönem esnekliğinin negatif olduğu, vergi artışının uzun dönemde özel tüketimi pozitif etkilediği, bu etkilerin daraltıcı politikaların uygulandığı dönemlerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kwan (2007) 9 Doğu Asya ülkesinde 1960-2002 dönemine ait verileri kullanarak kamu ve özel tüketim arasındaki ikame ilişkisini tahmin etmiştir. Elde edilen bulgular ülkelerde farklı düzeylerde olmakla birlikte bu iki değişken arasında ikame ilişkisinin varlığını, dolayısıyla kamu tüketim harcamalarının özel tüketim üzerindeki dışlama etkisini doğrulamıştır.

Tagkalakis (2008) ise OECD ülkelerinde resesyon ve genişleme dönemlerinde maliye politikasının etkisini incelemiş, hanehalkı için likidite kısıtı durumunda daralma dönemlerinde genişletici maliye politikasının tüketimi artırdığı, söz konusu etkinin kredi piyasalarının gelişmediği ülkelerde daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bergman ve Hutchison (2010) Danimarka'da 1983-86 yılları arasında uygulanan mali reformların etkilerini farklı bir yaklaşımla incelemişlerdir. Maliye politikasındaki değişimleri normal marjinal düzenlemeler ve geniş mali konsolidasyon politikaları olarak ayrıştırmaya imkan sağlayan yapısal VAR modelinin kullanıldığı çalışmanın sonucunda normal zamanlardaki mali politikaların hasıla ve tüketim üzerinde beklendiği gibi Keynesyen etkiler ortaya çıkardığı, geniş çaplı mali disiplin tedbirlerinin ise özel tüketimi artırıcı sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir.

Genişletici mali daralma hipotezini destekleyici bu sonuçlara karşın Hjelm (2002) OECD ülkelerinde 1970-1997 yılları arasında özel tüketimdeki artışın mali daralma dönemlerinde daha düşük seviyede olduğunu tespit etmiş, dolayısıyla genişletici mali daralma hipotezini destekler nitelikte sonuçlara ulaşamamıştır. Benzer şekilde van Aarle ve Garretsen (2003) 14 AB ülkesinde mali düzenlemeler ve özel tüketim arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi Ekonomik ve Parasal Birlik'e geçiş sürecinde incelemişler, uyguladıkları panel veri analizi sonucunda kamu tüketim harcamalarının özel tüketim üzerindeki kısa dönemli etkisinin dışında genel olarak mali düzenlemeler için güçlü kanıtlara ulaşamamışlardır.

Türkiye ekonomisi için konuyla ilgili yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmalardan Berument ve Doğan (2004) kamu harcamalarının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinin asimetrik olduğuna dikkat çektikleri çalışmalarında, 1987-2001 döneminde Türkiye'de genişletici kamu harcama şoklarının özel tüketim ve yatırımı azalttığını, ancak daraltıcı

nitelikteki şokların güçlü bir etkisinin olmadığını göstermişlerdir. Ergün (2005) daraltıcı vergi politikalarının normal dönemlerde özel tüketimi olumsuz etkilediğini, mali stres dönemlerinde bu etkinin olumlu olduğunu, kamu tüketim harcamalarındaki artışın normal zamanlarda Keynesyen etkilere sahipken mali uyum dönemlerinde Keynesyen olmayan etkilere yol açtığını tespit etmiştir. Özbek ve Erdoğan (2005) de Türkiye’de kamu harcamalarının hanehalkı tüketim harcamaları üzerinde Keynesyen olmayan etkilere neden olduğunu bulmuşlardır. Erdoğan (2007) ise 1987-2006 döneminde özel tüketim harcamalarının geçici ve kalıcı şoklara verdiği tepkileri incelemiş, ilgili dönemde mali daralmanın genişletici sonuçlarının olmadığını, tüketimdeki değişimlerin ticaret hadleri ve arz şokları tarafından açıklanabileceği sonucuna ulaşmıştır.

III. EFC HİPOTEZİNİN TÜRKİYE İÇİN TEST EDİLMESİ

A. METODOLOJİ

1. ARDL Yaklaşımı

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin analizinde eşbütünleşme testleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Engle-Granger (1987), Johansen (1988), Stock ve Watson (1988), Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testleri değişkenlerin aynı seviyeden bütünleşik olmalarını gerektirmektedir. Farklı seviyelerden durağan serilerin varlığı durumunda ise Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL modelleri (Autoregressive Distributed Lag Model - Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model) kullanılmaktadır. ARDL testinin avantajları;

- i. Serilerin durağanlık düzeylerinin I(0) veya I(1) olmasa izin vermesi,
- ii. Düşük gözlem sayısında güçlü (robust) sonuçlar elde edilebilmesi,
- iii. Hem kısa hem uzun dönem ilişkileri aynı anda sunabilmesi,
- iv. Modeldeki değişkenlerin farklı gecikme uzunluklarına sahip olmasına olanak sağlaması,

şeklinde sıralanabilir. ARDL modellerinde elde edilen uzun dönem ilişkinin geçerli olabilmesi, hata düzeltme formundaki değişkenlerin düzey gecikmelerinin anlamlılığının Wald veya F testi ile sınanmasından elde edilen sonuçlara bağlıdır. n değişkenli bir ARDL(p,q₁,...,q_n) modeli şu şekilde gösterilebilir;

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{p-1} \alpha_1 \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_1-1} \alpha_2 \Delta x_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^{q_n-1} \alpha_n \Delta x_{nt-i} + \beta_0 y_{t-i} + \beta_1 x_{1t-1} + \dots + \beta_n x_{nt-1} + u_t \quad (1)$$

Pesaran vd. (2001) sınır (bound) testinde yukarıdaki denklemin kısıtlı ve kısıtsız formlarından hareketle eşbütünleşmenin olmadığı şeklindeki H_0 hipotezi test edilmektedir ($H_0: \beta_0 = \beta_1 = \dots = \beta_n = 0$). Elde edilen değer Pesaran vd.

(2001)'deki tablo değerlerinden elde edilen alt ve üst sınır değerleri ile karşılaştırılır. Test istatistiğinin değerinin üst sınırdan büyük olması değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığını doğrularken, iki değer arasında yer alması durumunda yorum yapılamamakta, alt sınırdan küçük olması durumunda ise eşbütünleşmenin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. ARDL modelinde uygun gecikme sayısının tespitinde Akaike, Schwarz-Bayesian ve Hannan-Quinn gibi kritik değerlerden yararlanılarak en küçük bilgi kriterini sağlayan gecikme sayıları kullanılarak model tahmin edilir. Elde edilen ARDL modeli için tanısıl istatistiklerin de olumlu sonuç vermesinin ardından değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilere ait katsayılar elde edilebilmektedir.

2. Bai-Perron Çoklu Yapısal Kırılma Testi

Makroekonomik zaman serilerinde krizler, politika değişiklikleri vb. nedenlerle zaman içerisinde yapısal değişiklikler oluşabilmektedir. Ekonometrik analizlerde tahminlerin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmak için söz konusu kırılmaların modellere dahil edilmesi gerekmektedir. Perron (1989), Zivot-Andrews (1992), Lee-Strazicich (2001) birim kök sınamaları kırılmaların dikkate alındığı testlerden bazılarıdır. Bai ve Perron (1998) ise serilerde çoklu yapısal kırılmanın tespiti için alternatif bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu analiz bir birim kök testi olmayıp, serilerdeki yapısal kırılmaları içsel olarak belirlemeye yöneliktir. Bai-Perron yönteminin önemli bir avantajı kırılmaların tespitinde teste açıklayıcı değişkenlerin eklenebilmesine olanak sağlamasıdır.

Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testi dinamik programlamaya dayanan ve hata kareleri toplamının global minimizasyonunu sağlayan bir algoritmaya dayanmaktadır. y bağımlı değişken, x ve z sırasıyla $(p+1)$ ve $(q+1)$ boyutlu bağımsız değişken vektörlerini, β ve δ katsayı vektörlerini göstermek üzere m kırılımlı çoklu doğrusal regresyon denklemi şu şekilde gösterilebilir (Bai-Perron, 1998: 49);

$$y_t = x'_t \beta + z'_t \delta_j + u_t \quad t = T_{j-1} + 1, \dots, T_j \quad \text{ve} \quad j = 1, \dots, m + 1 \quad (2)$$

Yukarıdaki eşitlikte $T_1, \dots, T_m$ kırılma noktaları önceden bilinmemektedir. β ve δ katsayıları her bir rejim için EKK ile hata kareleri toplamının minimize edilmesiyle tahmin edilmektedir. Bai-Perron (2003: 13-15) kırılma sayısının belirlenmesinde şu üç testi önermiştir:

- i. $\sup F_t(n;k)$ testi: H_0 hipotezi yapısal kırılmanın olmadığı, alternatif hipotezin k tane yapısal kırılma olduğu şeklindedir.
- ii. $\text{UDMax} F_t(M,q)$ ve $\text{WDMax} F_t(M,q)$ testleri: Double maximum testlerinde sıfır hipotezi kırılma yoktur, alternatif hipotez en fazla m ($1 \leq m \leq M$) tane yapısal kırılma vardır şeklinde oluşturulur.
- iii. $\sup F_t(\ell+1 | \ell)$ testi: Ardışık(sequential) F testinde ise sıfır hipotezi ℓ tane kırılma, alternatif hipotez $\ell+1$ tane kırılmanın varlığını göstermektedir.

Analizde öncelikle ilk iki teste bakılır. En az bir tane kırılmanın olduğunun anlaşılması durumunda üçüncü test yardımıyla kırılma sayısı tespit edilir. Bai-Perron (2003: 15) modelin belirlenmesi aşamasında Bayesyen bilgi kriteri (BIC), Schwarz bilgi kriterinin uyarlanmış şekli olan LWZ bilgi kriterini ve ardışık F testinin kullanılmasını önermiştir³.

B. MODEL VE VERİ SETİ

Bu çalışmada Türkiye’de üçer aylık veriler kullanılarak 1987:1-2009:2 döneminde kamu nihai tüketim harcamaları ve özel tüketim harcamaları arasındaki ilişki ARDL yaklaşımı ile analiz edilmektedir. Söz konusu ilişkinin tespitinde tüketim fonksiyonunda yapısal kırılmanın varlığı Bai-Perron çoklu kırılma testi yardımıyla araştırılmıştır. Genişletici mali daralma hipotezinin test edilmesinde literatürde yoğun olarak kullanılan tüketim fonksiyonuna kamu harcamalarının eklenmesi yöntemi temel alınarak (benzer yöntemi kullanan çalışmalara örnek olarak bkn. Afonso (2006), Giavazzi ve Pagano (1990)), analizlerde kullanılacak model şu şekilde belirlenmiştir:

$$LRC_t = \alpha_0 + \alpha_1 LRG C_t + \alpha_2 LR GDP_t + \alpha_3 RINT_t + \alpha_4 D_{SB} + u_t \quad (3)$$

Modelde C_t kişi başına düşen özel tüketim harcamalarını, GC_t kişi başına düşen kamu nihai tüketim harcamalarını, GDP_t kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla değerlerini ve INT_t kısa vadeli faiz oranlarını temsil etmektedir. Özel tüketim harcamaları, kamu nihai tüketim harcamaları⁴, gayrisafi yurtiçi hasıla ve kısa vadeli faiz oranlarına ait üçer aylık veriler IMF International Financial Statistics (IFS) veri tabanından elde edilmiştir. Bu değişkenlerden özel tüketim harcamaları, kamu nihai tüketim harcamaları ve gayrisafi yurtiçi hasıla verileri, aynı veritabanından elde edilen nüfus verilerinin yıllık büyüme oranları üzerinden üçer aylık verilere dönüştürülmesiyle elde edilen seri yardımıyla kişi başına değerler haline getirilmiştir. Faiz oranı serisi enflasyon oranı dikkate alınarak, diğer seriler ise deflatör yardımıyla reel hale getirilmiştir. Faiz oranı dışındaki değişkenlerin logaritması alınmıştır. Tüm seriler hareketli ortalamalar yöntemiyle mevsimsellikten arındırılarak analize dahil edilmiştir.

C. AMPİRİK BULGULAR

Genişletici mali daralma hipotezinin test edilmesinde ilk aşamada analizde kullanılan serilerin durağanlığı incelenmektedir. Bu amaçla Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Testte serilerin birim köke sahip olduğu yani durağan olmadığı şeklindeki H_0 hipotezi sı-

³ Bai-Perron (2003: 14) tarafından belirtildiği üzere bu test için geliştirilen asimtotik teori gerçekte trendsiz veriler için geçerlidir, dolayısıyla verilerin trend içermesi durumunda asimtotik dağılım farklılaşmaktadır. Bununla birlikte dağılımların özellikle kritik değerlerin elde edildiği kuyruk kısımlarının çok yakın değerlere sahip olması nedeniyle, aynı dağılım trendli seriler için de güvenle kullanılabilir.

⁴ Kamu nihai tüketim harcamaları; devletin hizmetlerini yerine getirebilmek için yaptığı personel giderleri, hizmet alımları, tüketim malı ve malzeme alımları, yolluklar ve diğer kalemlerden oluşmaktadır.

nanmaktadır. Gecikme sayısının tespitinde Akaike Bilgi Kriterinin kullanıldığı birim kök sınamalarına ilişkin sonuçlar Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi

	Sabit		Sabit&Trend	
	Düzyey	Birinci Fark	Düzyey	Birinci Fark
LRC	-0.43	-4.13*	-4.13*	---
LRGC	-1.49	-4.53*	-3.31	-4.67*
LRGDP	-0.86	-3.36**	-2.37	-3.23
RINT	-3.18**	-6.61*	-6.64*	---

(1) McKinnon (1996)’dan alınan kritik değerler %1 ve %5 anlamlılık düzeyleri için sırasıyla -3.50 ve -2.89.

(2) * ve ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde serinin durağanlığını göstermektedir

Yapılan birim kök sınamaları reel faiz oranlarının seviyesinde, kişi başına tüketim harcamaları, kamu nihai tüketim harcamaları ve milli gelir değişkenlerinin ise farklarında durağan olduğunu göstermektedir. Trendin dahil edildiği durumda ise özel tüketim harcamaları seviyesinde durağan hale gelmektedir⁵. Test sonuçlarına göre serilerin bir kısmı I(0), bir kısmı I(1) olduğundan söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde ARDL modeli kullanılabilir.

Bir sonraki aşamada analizde kullanılan değişkenler ve modelde yapısal kırılmaların olup olmadığı Bai-Perron çoklu kırılma testi kullanılarak araştırılmıştır.

Tablo 2: Bai-Perron Çoklu Yapısal Kırılma Test Sonuçları

	LRC	LRGC	LRGDP	RINT	Model
SupF _t (1)	34.97*	19.26*	41.35*	5.70	32.64*
SupF _t (2)	52.23*	28.94*	57.62*	3.28	165.5*
SupF _t (3)	52.38*	68.03*	92.29*	2.37	328.7*
SupF _t (4)	45.94*	56.24*	78.01*	3.33	1769*
SupF _t (5)	66.43*	51.02*	68.67*	3.53	12.10 ⁶ *
UDMax	66.43*	68.03*	92.29*	5.70	12.10 ⁶ *
WDMax	145.7*	111.9*	150.7*	7.76	22.10 ⁶ *
supF _t (2 1)	22.37*	29.38*	49.24*	1.23	2.09
supF _t (3 2)	8.44	8.79	13.98**	0.40	2.09
supF _t (4 3)	0.70	4.34	0.42	0.19	2.09
supF _t (5 4)	0.17	0.00	0.21	0.00	0.00
Kırılma Sayıları					
Sequential	2	3	3	0	1
BIC	4	3	3	3	2
LWZ	3	3	3	1	0

- Model spesifikasyonları ilk dört değişken için $z_t = \{1\}$, $q=1$, $p=0$, $m=5$, $\varepsilon=0.15$, $h=13$. Y’nin açıklayıcı değişkenleri eklenerek oluşturulan model için $z_t = \{1, X1, X2, X3\}$, $q=4$, $p=0$, $m=5$, $\varepsilon=0.15$, $h=13$.

- * ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde kırılmanın varlığını göstermektedir.

⁵ Bu bilgilerden hareketle sonraki aşamalarda ARDL modeline trend eklenmiş, ancak tüm analizlerde istatistiksel olarak anlamsız değerler alması nedeniyle nihai modelde trende yer verilmemiştir.

Çoklu kırılma testi tüm serilerde yapısal kırılmanın varlığına işaret etmektedir (sadece Sequential test açısından reel faiz oranlarında yapısal kırılma bulunamamıştır). Tüketim modelinde bir bütün olarak kırılma olup olmadığına ilişkin yapılan analizde $\text{supF}_t(k)$, UD_{max} ve WD_{max} istatistikleri modelde en az bir kırılmanın varlığını onaylamakta, $\text{supF}_t(2 | 1)$ test istatistiği ise kritik değerden küçük olduğundan 1 kırılmaya karşılık 2 kırılmanın varlığını reddetmektedir. Modele ait yapısal kırılmanın tarihi 2002Q1 olarak tespit edilmiştir. Bu tarih Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında uygulamaya konulan mali disiplin tedbirleri, enflasyon hedeflemesi gibi yapısal politika değişimlerinin yaşandığı dönemi göstermesi açısından önem arz etmektedir. Elde edilen bu kırılma tarihini temsil eden dummy değişkeni (D_{SB}) modele dahil edilmiştir.

Bir sonraki aşamada yukarıda elde edilen bilgiler ışığında değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Pesaran Sınır testi kullanılarak incelenmiştir. Maksimum gecikme sayısı 6 olarak belirlenmiş, bu koşullar altında en küçük AIC değerine sahip ve hata terimleri arasında ardışık bağımlılık bulunmayan gecikme sayısı (2) üzerinden (1) nolu denklem tahmin edilmiş⁶, ardından modeldeki β katsayılarının birlikte anlamlılığı F testi kullanılarak incelenmiştir ($\beta_0 = \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = 0$).

Tablo 3: Sınır Testi Sonuçları

k	F İstatistiği	Pesaran vd. (2001) Kritik Değerler *		Narayan (2005) Kritik Değerler *	
		Alt sınır	Üst sınır	Alt sınır	Üst sınır
3	4.71	3.23	4.35	3.36	4.51

* Kritik değerler 3 açıklayıcı değişken (k) ve %5 anlamlılık düzeyi için Durum 3'e (kısıtsız sabitli, trendsiz) karşılık gelen tablo değerleridir.

Eşbütünleşmenin tespitinde Pesaran sınır testi sonucunda elde edilen F istatistiği alt ve üst sınırlara ait kritik değerlerle karşılaştırılır. Kritik değerlerin tespitinde Pesaran vd. (2001) kullanılmakla birlikte düşük gözlem sayıları için Narayan (2005) tarafından kritik değerler tekrar hesaplanmıştır. Her bir seriye ait 90 gözlemin bulunduğu bu analizde elde edilen F istatistiğinin her iki tabloya ait değerler açısından üst sınırdan yüksek olması nedeniyle değişkenler arasında eşbütünleşmenin olmadığı şeklindeki boş hipotez reddedilmekte, dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı teyit edilmektedir.

İkinci aşamada en küçük AIC değerine sahip model ARDL(1,2,0,0) olarak belirlenmiştir. Bu modele ait tahmin sonuçları ve test istatistikleri EK.2'de ve-

⁶ Gecikme sayılarına ait AIC değerleri ve Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi sonuçları ile ARDL modeli tahmin sonuçları EKLER kısmında yer almaktadır.

rilmiştir. Belirlenen ARDL modeli üzerinden değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesi için aşağıdaki denklem tahmin edilmektedir:

$$LRC_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 LRC_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_1} \alpha_2 LRGC_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_2} \alpha_3 LRGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_3} \alpha_4 RINT_{t-i} + \alpha_5 D_{SB} + u_t \quad (4)$$

ARDL(1,2,0,0) modelinden hareketle hesaplanan uzun dönem katsayılar Tablo 4'te görülmektedir. Elde edilen sonuçlar beklentilere uygun olarak kişi başına gelirdeki artışın özel tüketimi artırdığını, reel faiz oranlarındaki artışın ise tüketimi azalttığını göstermektedir. Kamu tüketim harcamalarının ise özel tüketim harcamaları ile uzun dönemde pozitif ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Her üç açıklayıcı değişken yüzde 1, 2002Q1 dönemine ait yapısal kırılmayı temsil eden dummy değişkeni ise yüzde 5 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4: ARDL(1,2,0,0) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t istatistiği
LRGC _t	0.1591	0.0361	4.409*
LRGDP _t	0.8220	0.0676	12.171*
RINT _t	-0.0463	0.0168	-2.749*
C	0.0136	0.0767	0.170
D	0.0112	0.0068	1.641**

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkinin tespitinde ise (5) numaralı eşitlikte gösterilen ARDL yöntemine dayalı hata düzeltme modeli kullanılmaktadır. Bu denklemde ECT_{t-1} uzun dönem ilişkiden elde edilen hata terimlerinin bir dönem gecikmeli değerlerinden oluşmakta ve hata düzeltme terimi olarak adlandırılmaktadır. Hata düzeltme teriminin katsayısı olan λ kısa dönemde dengeye sapmanın ne kadarının uzun dönemde giderileceğini göstermektedir. Bu katsayının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenir.

$$\Delta LRC_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta LRC_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_1} \alpha_2 \Delta LRGC_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_2} \alpha_3 \Delta LRGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_3} \alpha_4 \Delta RINT_{t-i} + \alpha_5 \Delta D_{SB} + \lambda ECT_{t-1} + u_t \quad (5)$$

Kısa dönem ilişkiye ait sonuçlar Tablo 5'te gösterilmektedir. Sonuçlar uzun dönemde olduğu gibi kısa dönemde de kişi başına gelir ve kamu harcama-

larının tüketimi pozitif etkilediğini, reel faiz oranlarının etkisinin ise beklendiği gibi negatif olduğunu göstermektedir. Negatif ve istatistiki olarak anlamlı olan hata düzeltme katsayısı uzun dönem dengeden sapmaların 1 dönem sonrasında %68'inin giderildiğini ifade etmektedir.

Tablo 5: ARDL(1,2,0,0) Denklemine Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t istatistiği
$\Delta LRGC_t$	0.1011	0.0327	3.092*
$\Delta LRGC_{t-1}$	0.0577	0.0307	1.880**
$\Delta LRGD P_t$	0.5607	0.0629	8.921*
$\Delta RINT_t$	-0.0315	0.0105	-3.015*
ΔD	0.0076	.00473	1.611***
ECM_{t-1}	-0.6821	.06632	-10.285*

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular, hem kısa hem uzun dönemde kişi başına gelir ve faiz oranlarının özel tüketim üzerinde beklendiği gibi sırasıyla pozitif ve negatif etkilere sahip olduğunu, kamu nihai tüketim harcamalarının ise özel tüketimi pozitif etkilediğini göstermektedir. Bu sonuç Türkiye'de ilgili dönemde bir taraftan kamu ve özel tüketim harcamaları arasında ikame ilişkisinin olmadığını, dolayısıyla kamu harcamalarının ekonomik canlanmanın temel unsurlarından birisi olduğunu gösterirken diğer yandan özel kesimin hükümetlerin kamu mali disiplinine yönelik tedbirlerinin etkinliğine olan güveninin yeterli düzeyde olmadığını ima etmektedir. Elde edilen sonuçlar Türkiye için Ergün (2005)'in kamu tüketim harcamalarının normal zamanlardaki Keynesyen etkilerine dair bulguları ve Erdoğan (2007)'nin ulaştığı sonuçlarla paralel olmakla birlikte, Özbek ve Erdoğan (2005)'in kamu harcamalarının hanehalkı tüketim harcamaları üzerinde engelleme etkisine neden olduğu şeklindeki sonuçlarından farklılık göstermektedir.

SONUÇ

Bütçe dengesinin güvenilirlik etkisi 20. yüzyılın başlarından itibaren, uygulanan veya ilan edilen politikaların ekonomik birimlerin beklentileri üzerindeki etkileri ise 1930'lu yıllardan itibaren bilimsel çalışmalarda önemle üzerinde durulan konular haline gelmiştir. Bütçe politikalarının beklentiler yoluyla ortaya çıkardığı dolaylı etki daraltıcı veya genişletici politikaların asimetric sonuçlar doğurmasına neden olabilmektedir. Bu durum bütçe açıklarını azaltmaya yönelik istikrar programlarının özel nihai tüketimi artırabileceğini savunan ve literatürde genişletici mali daralma hipotezi olarak adlandırılan yaklaşımı gündeme getirmiştir. 1980'li yıllarda İrlanda ve Danimarka'da uygulanan

istikrar politikaları sonrası özel tüketimde görülen hızlı yükseliş söz konusu hipoteze olan ilgiliyi artırmıştır.

Makroekonomik politikaların ekonomik birimlerin beklentileri ve kararları üzerindeki etkisini belirleyen temel faktörler olarak literatürde; mali düzenlemelerin hacmi, kredibilitesi, özel sektör tarafından beklenilir olup olmaması, daraltıcı veya genişletici niteliği, geçici veya kalıcı şekilde uygulanmasının yanı sıra politikanın uygulandığı dönem (kriz dönemi veya normal zaman), politika aracı olarak seçilen bütçe bileşeni ve cari dönem borç stoku üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada kamu nihai tüketim harcamalarının özel tüketim üzerindeki etkileri Türkiye ekonomisi için üçer aylık verilerden hareketle 1987-2009 dönemi için incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar hem kısa hem uzun dönemde kamu ve özel kesim tüketim harcamaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye’de ele alınan dönemde genişletici mali daralma hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Analizlerde ayrıca sıkı maliye ve para politikalarının uygulanmaya başlandığı 2001 krizi sonrasında (2002Q1) tüketim modelinde yapısal kırılmanın varlığı doğrulanmaktadır.

Ekonomik birimlerin beklentilerinin yönetilmesi politikalardan beklenen faydaların sağlanmasında önemli faktörlerden birisidir. Bu çalışmada Keynesyen yaklaşımın değerlendirmeleri ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan analizlerle aynı doğrultuda elde edilen sonuçlar, Türkiye’de uygulanan politikaların ekonomi üzerindeki doğrudan etkilerinin hanehalkı beklentileri üzerindeki dolaylı etkilerinden daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu bulgulardan hareketle Türkiye için yakın geçmiş dikkate alındığında, toplam talebin artırılmasında genişletici maliye politikalarının önemli bir araç olmaya devam ettiği, dolayısıyla maliye politikasının Keynesyen anlamda etkin olduğu söylenebilir. Bu dönemde kamu harcamalarının borçla finansmanın bireylerin gelirini yükseltmek suretiyle özel tüketimi artırması da etkili olmuştur. Dolayısıyla politika dizaynında ekonomik birimlerin geleceğe yönelik beklentilerinin dikkate alınması, bu beklentilerin olumlu hale getirilmesi ve kamu mali disiplininin sürdürülebilir olduğu konusunda kamuoyunda güvenin sağlanması konularına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Özel kesim talebi üzerindeki söz konusu bu etkiler, bir sonraki aşamada büyüme, istihdam ve enflasyon gibi makroekonomik hedeflerin tutturulması açısından da önem arz etmektedir. Zira kamu tüketim harcamalarının özel tüketim üzerinde dışlama etkisinin olmaması, kamu harcamalarının ekonomik canlanmanın hedeflendiği alanlara yönlendirilmesine imkan sağlamaktadır.

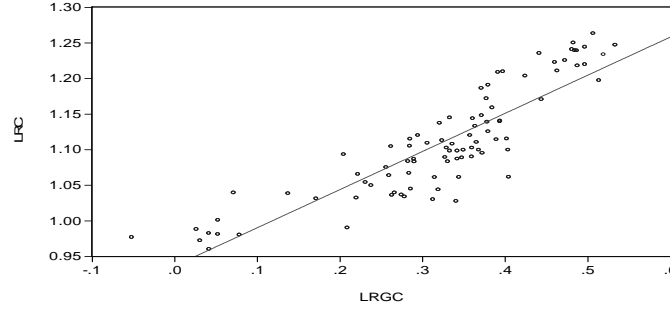
KAYNAKÇA

- AFONSO Antonio; (2006), "Expansionary Fiscal Consolidations In Europe New Evidence", **European Central Bank Working Paper Series** No. 675, ss. 1-51
- ALESINA, Alberto ve Roberto PEROTTI; (1997). "Fiscal Adjustments in OECD Countries: Composition and Macroeconomic Effects," **International Monetary Fund Staff Papers**, 44(2), ss. 210-248.
- BAI, Jushan ve Pierre PERRON; (1998), "Estimating And Testing Linear Models With Multiple Structural Changes", **Econometrica**, 66, ss. 47-78.
- BAI, Jushan ve Pierre PERRON; (2003), "Computation And Analysis Of Multiple Structural Change Models", **Journal Of Applied Econometrics**, 18, ss. 1-22.
- BARRY, Frank ve Michael B. DEVEREUX; (1995), "The Expansionary Fiscal Contraction Hypothesis: A Neo-Keynesian Analysis", **Oxford Economic Papers**, 47, ss. 249-264.
- BERGMAN, U. Michael ve Michael M. HUTCHISON; (2010), "Expansionary Fiscal Contractions: Re-evaluating the Danish Case", **International Economic Journal**, 24(1), ss. 71 – 93.
- BERTOLA, Giuseppe ve Allan DRAZEN; (1993), "Trigger Points and Budget Cuts: Explaining the Effects of Fiscal Austerity", **The American Economic Review**, 83(1), ss. 11-26.
- BERUMENT Hakan ve Burak DOĞAN; (2004), "the Asymmetric Effects of Government Spending Shocks: Empirical Evidence from Turkey", **Journal of Economic and Social Research**, 6(1), ss. 33-51.
- BLANCHARD, Olivier; (1985), "Debt, Deficits, and Finite Horizons", **The Journal of Political Economy**, 93(2), ss. 223-247.
- BLANCHARD, Olivier; (1990), "Comment, on Giavazzi and Pagano (1990)", in Blanchard, O. ve Fischer, S. (edt.), **NBER Macroeconomics Annual 1990**, ss. 111-116.
- CONSIDINE John ve David DUFFY; (2007), Tales of Expansionary Fiscal Contractions in Two European Countries: Hindsight and Foresight, National University of Ireland Galway, Department of Economics, Working Papers No: 120, ss. 1-33.
- DICKEY, David A. ve Wayne A. FULLER; (1981), "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root." **Econometrica**, 49, ss. 1057-1072.

- ENGLE, Robert F. ve C.V.J. GRANGER; (1987), "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing", **Econometrica**, 55, ss.251-276.
- ERDOĞAN, Levent; (2007), "Genişletici Mali Daralma Hipotezi: Türkiye Uygulaması", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), ss. 117-132.
- ERGÜN, Mine; (2005). Sürdürülebilir Maliye Politikası ve Maliye Politikasının Ekonomik Aktivite Üzerine Etkileri: AB Uyum Sürecindeki Türkiye Örneği ve AB Ülkeleri Deneyimleri, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezleri Yayın No: 2684, 124s.
- FELDSTEIN, Martin; (1982), "Government Deficits and Aggregate Demand." **Journal of Monetary Economics**, 9(1), ss. 1-20.
- GIAVAZZI, Francesco ve Marco PAGANO; (1990), "Can Severe Fiscal Contractions be Expansionary? Tales of Two Small European Countries," içinde Blanchard, O. ve Fischer, S. (edt.), **NBER Macroeconomics Annual 1990**, MIT Press, ss.75-122.
- GIAVAZZI, Francesco; Tullio JAPPELLI ve Marco PAGANO; (2000). "Searching For Non-Linear Effects Of Fiscal Policy: Evidence From Industrial And Developing Countries," **European Economic Review**, 44(7), ss. 1259-1289.
- HELLWIG, Martin ve Manfred J. M. NEUMANN; (1987), "Economic Policy in Germany: Was There a Turnaround?", **Economic Policy**, 2(5), ss. 103-145.
- HJELM, Göran; (2002), "Is Private Consumption Growth Higher (Lower) during Periods Of Fiscal Contractions(Expansions)?", **Journal of Macroeconomics**, 24, ss. 17-39.
- HOGAN, Vincent; (2004), "Expansionary Fiscal Contractions? Evidence from Panel Data", **Scandinavian Journal of Economics**, 106(4), ss. 647-659.
- JOHANSEN, Soren; (1988), "Statistical Analysis Of Cointegration Vectors", **Journal of Economic Dynamics and Control**, 12(2/3), ss. 231-254.
- JOHANSEN, Soren ve Katarina JUSELIUS; (1990), "Maximum Likelihood Estimation And Inference On Cointegration - With Applications To The Demand For Money", **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 52(2), ss.169-210.
- KIGUEL, Miguel A. ve Nissan LIVIATAN; (1992), "The Business Cycle Associated with Exchange Rate-Based Stabilizations", **The World Bank Economic Review**, 6(2), ss. 279-305.

- KWAN Yum K.; (2007), "The Direct Substitution Between Government and Private Consumption in East Asia", in **Fiscal Policy and Management in East Asia**, NBER-EASE Book, Ito T. ve Andrew K. Rose (edt), 16, ss. 45-58.
- LEE Junsoo ve Mark C. STRAZICICH; (2001), "Break Point Estimation And Spurious Rejections With Endogenous Unit Root Tests", **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 63, ss. 535-558.
- LINNEMANN, Ludger ve Andreas SCHABERT; (2004), "Can Fiscal Spending Stimulate Private Consumption?", **Economics Letters**, 82, ss. 173-179.
- MACKINNON, James G.; (1996), "Numerical Distribution Functions for Unit Root and Cointegration Tests," **Journal of Applied Econometrics**, 11(6), ss. 601-18.
- NARAYAN, Paresh K.; (2005), "The Saving And Investment Nexus For China: Evidence From Cointegration Tests", **Applied Economics**, 37(17), ss. 1979-1990.
- ÖZBEK, Levent ve Oya S. ERDOĐDU; (2005), "Türkiye'de Tüketim EĐilimi Ve Maliye Politikası", **İktisat İşletme ve Finans**, 235, ss. 29-35.
- PEROTTI, Roberto; (1999). "Fiscal Policy in Good Times and Bad", **Quarterly Journal of Economics**. 114(4), ss. 1399-1436.
- PERRON, Pierre; (1989), "The Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit Root Hypothesis", **Econometrica**, 57(6), ss. 1361-1401.
- PESARAN, M. Hashem; Yongcheol SHIN ve Richard J. SMITH; (2001), "Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationships", **Journal of Applied Econometrics**, Special Issue, 16, ss. 289-326.
- REBELO, Sergio ve Carlos A. VEGH; (1995), "Real Effects of Exchange-Rate Based Stabilization: An Analysis of Competing Theories", **NBER Macroeconomics Annual**, 10, ss. 125- 174.
- ROMER, David; (2001), **Advanced Macroeconomics**, Second Edition, McGraw-Hill Press, New York, 651s.
- STOCK, James H. ve Mark W. WATSON; (1988). "Testing For Common Trends", **Journal of the American Statistical Association**, 83, ss.1097-1107.
- SUTHERLAND, Alan; (1997), "Fiscal Crises and Aggregate Demand: Can High Debt Reverse the Effects of Fiscal Policy?", **Journal of Public Economics**, 65(2), ss. 147-162.

- TAGKALAKIS, Athanasios; (2008). “The Asymmetric Effects of Fiscal Policy on Consumption in Recessions and Expansions”, **Journal of Public Economics**, 92, ss. 1486–1508.
- VAN AARLE, Bas ve Harry GARRETSEN; (2003), “Keynesian, non-Keynesian or no Effects of Fiscal Policy Changes? The EMU Case”, **Journal of Macroeconomics**, 25(2), ss. 213-240.
- ZIVOT Eric ve Donald W. K. ANDREWS; (1992), “Further Evidence on The Great Crash, The Oil-Price Shock And The Unit-Root Hypothesis”, **Journal of Business and Economic Statistics**, 10, ss. 251-270.

EKLER:**EK-1. Kamu ve Özel Tüketim Harcamaları Serpilme Diyagramı****EK-2: ARDL Modeli İçin Gecikme Sayısının Belirlenmesi**

Gecikme sayısı	AIC	Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi
1	-5.78	0.01*
2	-5.68	0.665
3	-5.62	4.25*
4	-5.62	0.717
5	-5.59	0.716
6	-5.51	0.944

EK-3: ARDL(1,2,0,0) Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t istatistiği
LRC_{t-1}	0.3179	0.0663	4.7941*
$LRGC_t$	0.1011	0.0327	3.0921*
$LRGC_{t-1}$	0.0650	0.0356	1.8300***
$LRGC_{t-2}$	-0.0576	0.0307	-1.8800***
$LRGDP_t$	0.5607	0.0628	8.9218*
$RINT_t$	-0.0315	0.0105	-3.0158*
C	0.0089	0.0525	0.16961
D	0.0076	0.0047	1.6127
Tamamlayıcı İstatistikler			
R^2	0,97	Ramsey Reset Testi	0.01[0.92]
$\bar{R}^2$	0,97	White Testi	0.62[0.43]
B-G LM testi	2.90[.57]	Normalite	8.29[0.02]

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

